

ЖАНРОВА СИСТЕМА ПУБЛІЦИСТИЧНИХ ТЕКСТІВ

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Випуск 26.
УДК 070

Сніжко О. Жанрова система публіцистичних текстів; 8 стор.; кількість бібліографічних джерел – 17; мова українська.

Анотація. Стаття присвячена визначенню місця публіцистики в парадигмі журналістських жанрів і з'ясуванню її жанрової типології. Окреслено погляди науковців щодо класифікації жанрів.

Ключові слова: публіцистичний текст, жанр, жанрова система, публіцистика.

Кожен публіцистичний твір має своє жанрове втілення. Реалії державотворення, проблеми суспільно-політичного життя, явища сьогодення висвітлюються митцем з позицій їх актуальності та значущості для адресата, життя країни, і це допомагає майстрові пера наголосити на об'єкті відображення, образно й оригінально проаналізувати його, доцільно й раціонально обрати жанрову форму словесного втілення. Метою нашого наукового пошуку є визначення місця публіцистики в парадигмі журналістських жанрів і з'ясування її жанрової типології.

У сучасному журналістикознавстві жанр визначають як відносно стійку структурно-змістовну організацію тексту, зумовлену своєрідним віддзеркаленням дійсності й характером ставлення до неї творця [10, с. 138]. Існують різні класифікації жанрів публіцистики, в основу яких покладені різні критерії. Дискусії навколо жанроподілу публіцистики пояснюються тим, що жанри публіцистики не мають чітко окреслених меж, їх невинним еволюційним розвитком.

Як відомо, термін „жанр” не дуже старий, однак роздуми над формою твору, закономірностями його обсягу, сталими ознаками зароджувалися ще в працях античних мислителів. Існує велика кількість наукових студій, присвячених питанням теорії жанрів (Г. Вартанов, М. Василенко, В. Ворошилов, В. Горохов, С. Гуревич, В. Здоровега, В. Карпенко, М. Кім, Г. Кривошея, В. Лизанчук, Г. Мельник, Б. Місонжников, В. Пельт, М. Подолян, Д. Прилюк, В. Рубан, А. Тепляшина, М. Черепанов та ін.), дослідженню окремих жанрових форм (замітка – М. Черепанов; інтерв'ю – М. Лукіна, М. Недопитанський; кореспонденція – Д. Бекасов, І. Дем'янчук, В. Логвін; нарис – Є. Журбіна, М. Кім, О. Хоменко; репортаж – М. Василенко, С. Гуревич, І. Прокопенко; стаття – Є. Бондар; фейлетон – М. Віленський, Д. Заславський тощо).

Сучасні тенденції розвитку журналістикознавства роблять дискусійним питання жанрової типології. Науковці піддають сумніву традиційний поділ жанрів на інформаційні, аналітичні, художньо-публіцистичні, говорять про розмитість жанрових форм, їх дифузю, взаємоперехід, відмирання старих і появу нових жанрів. Сучасними підходами, намаганням вести розмову про формування

нової системи жанрів вирізняються праці Л. Кройчика [7], Б. Місонжникова [9], А. Тепляшиної [16], О. Тертичного [17] та ін.

На думку В. Здоровеги, першим із критеріїв розмежування жанрів є об'єкт відображення, тобто „конкретний життєвий матеріал, який лягає в основу журналістського твору” [6, с. 144], адже нерідко сам об'єкт „проситься у відповідний жанр і чуває себе там найліпше” [6, с. 144]. Другим критерієм В. Здоровега вважав призначення виступу, а третім, відповідно, масштаб охоплення дійсності й узагальнення, бо цей критерій дає змогу не лише розрізнити матеріали інформаційно-описові й аналітичні, а й розмежувати різновиди в групах жанрів [6, с. 145]. Нарешті, четвертим критерієм розмежування жанрів він називає особливості літературно-стилістичних засобів вираження задуму: „Надмірна суб'єктивність бачення, метафоричність викладу, природна у жанрах художньо-публіцистичних, може бути не тільки зайвою, але й протипоказаною в офіційному повідомленні” [6, с. 146]. З огляду на ці критерії, В. Здоровега виділяє три групи жанрів журналістських творів: інформаційні, аналітичні та художньо-публіцистичні. При цьому науковець вважав, що жанри можуть зазнавати модифікацій залежно від методів відображення й належати до інформаційних, аналітичних або художньо-публіцистичних: „Відкритий лист, коментар, навіть огляд, можуть мати сатирико-публіцистичне спрямування” [119, с. 243].

В. Різун ґрунтує свою класифікацію жанрів на понятті стилю, оскільки, на його думку, жанри журналістських творів не існують поза стильовими характеристиками творів: „Кожен жанр репрезентує ту чи іншу комбінацію елементарних стилів. Стиль – це спосіб, манера цілеспрямованої організації змістових типів, жанри – це власне змістові типи, організовані певним способом, стилем” [14, с. 126]. Науковець стверджує, що жанри публіцистики та журналістики є невіддільним цілим: „Не можна журналістські жанри ділити на публіцистичні й непубліцистичні..., бо в кожному журналістському творі, незалежно від жанру, піднімаються (чи мають підніматися) соціально важливі теми” [15, с. 13].

Система критеріїв, яку поклав в основу розмежування жанрів періодичного друку

О. Тертичний, є трискладовою. У класифікації жанрів він спирається на предмет відображення (а не на об'єкт, як В. Здорогега), наголошуючи на тому, що предмет у журналістському творі відмінний від об'єкта відображення і є „певним аспектом об'єкта” [17, с. 13].

О. Тертичний, дотримуючись класичного погляду на типологію жанрових форм, робить певні корективи, відносячи до інформаційних жанрів замітку, кореспонденцію, звіт, інтерв'ю, блиц-опитування, питання-відповідь, репортаж, некролог; до аналітичних – аналітичний звіт, кореспонденцію, інтерв'ю, опитування, бесіду, коментар, соціологічне резюме, анкету, моніторинг, рейтинг, рецензію, статтю, журналістське розслідування, огляд, огляд ЗМІ, прогноз, версію, експеримент, лист, сповідь, рекомендацію (пораду), аналітичний прес-реліз; до художньо-публіцистичних зараховує нарис, фейлетон, памфлет, пародію, сатиричний коментар, життєву історію, легенду, епіграф, епітафію, анекдот, жарт, гру [17]. Прагнення переглянути традиційні підходи жанрового оформлення засобів масової інформації сприяють постійному науковому пошуку, породжують дискусії, які збагачують теорію жанрів і свідчать про невгасаючий інтерес до цієї журналістської категорії, яка, незважаючи на певні трансформації, залишається історично стабільною.

Російський науковець Л. Кройчик, посилаючись на сучасні тенденції розвитку журналістики, наполягає на необхідності відхилення від традиційної жанрової системи. Він говорить про те, що сьогодні для споживачів інформації поняття жанру відходить на другий план і поступається поняттю „текст” [10, с. 130]. На думку дослідника, публіцистичний текст неодмінно включає три найважливіших компоненти: „а) повідомлення про новину або виниклу проблему; б) фрагментарне або ґрунтовне осмислення ситуації; в) прийом емоційної дії на аудиторію (на логіко-понятійному або понятійно-образному рівні)” [10, с. 138]. У зв'язку з цим тексти, що з'являються в пресі, Л. Кройчик розділяє на п'ять груп: 1) оперативно-новинні (замітка у всіх її різновидах); 2) оперативно-дослідницькі (інтерв'ю, репортажі, звіти); 3) дослідницько-новинні (кореспонденція, коментар (колонка), рецензія); 4) дослідницькі (стаття, лист, огляд); 5) дослідницько-образні (нарис, есе, фейлетон, памфлет).

Дослідниця В. Галич обстоює той факт, що публіцистика, як „синтетичний рід літератури” [2, с. 5] або „специфічний вид творчої діяльності” [2, с. 340], має свою розгалужену жанрову систему, і пропонує відмежовувати жанри журналістики від специфічних жанрів письменницької публіцистики. До перших вона зараховує замітку, звіт, репортаж, кореспонденцію, коментар, огляд, лист, зарисовку, есе, памфлет, гумореску, байку, пародію. До других – промову, привітання, передмову, запис до книги музею, некролог, заяву, відкритий

лист, радіо- та телепубліцистику. У зоні інтерференції цих двох груп науковець розглядає такі жанри як інтерв'ю, стаття, рецензія, звернення, нарис, фейлетон, репліка [2, с. 345].

Свій погляд на систему публіцистичних жанрів запропонував М. Подолян, віднісши до них інтерв'ю, статтю, нарис, зарисовку, рецензію [11].

У підручнику „Основи теорії журналістської діяльності” колектив авторів пропонує розподіл публіцистики на три різновиди: інформаційно-публіцистичну, до якої зараховує такі жанри, як замітка, репортаж, інтерв'ю, звіт; аналітично-публіцистичну, у межах якої виділяють кореспонденцію, статтю, рецензію, огляд, огляд преси, коментар; художньо-публіцистичну, яку репрезентують нарис, фейлетон, памфлет, етюд, есе [5, с. 98].

Раніше, у 1983 р., інший журналістикознавець Д. Прилюк, окрім традиційної типологізації жанрів, запропонував ще їх класифікацію за глибиною відображення думки, виділяючи знову ж таки інформаційно-публіцистичні, аналітично-публіцистичні та художньо-публіцистичні жанри [12, с. 152-153].

Також до теоретичної розробки питання поділу журналістських творів на жанри й жанрові групи у свій час долучалися Г. Варганов, В. Качкан, В. Рубан тощо. У цілому ж погляди науковців були представлені в навчальному посібнику за редакцією В. Здорогеги „Теорія і практика радянської журналістики (Основи майстерності. Проблеми жанрів)”, у якому, окрім того, були проаналізовані певні жанрові форми.

Публіцистичні твори різних жанрів українських письменників (І. Франка, Лесі Українки, Я. Галана, О. Довженка, Д. Павличка та ін.) розглядалися в низці дисертаційних праць і монографій. Проте жанри письменницької публіцистики були найбільш повно класифіковані й ґрунтовно досліджені В. Галич на прикладі аналізу жанрової системи публіцистики Олеса Гончара [2]. Науковець виокремила й здійснила аналіз 15 публіцистичних жанрів митця, що розроблялися ним протягом шістдесятилітньої творчої діяльності.

Нами було здійснено комплексне дослідження жанрів публіцистичних творів Володимира Винниченка з позицій реалізації в них державотворчих ідей, прагнень митця тощо.

Зважаючи на рухливість жанрових форм, їх здатність належати до різних типологічних груп, важливого значення набуває індивідуальність автора, його майстерність інтерпретувати факти, логічно будувати й представляти матеріал. Не останнім критерієм є також комунікативна мета висловлювання, у відповідності з якою журналіст обирає жанр. У публіцистиці особливе місце відводиться авторові, його позиції, самовияву в тексті.

Найчастіше В. Винниченко для донесення своїх поглядів, думок, що стосуються історичного

розвитку України, змін у суспільно-політичному житті, еволюційних процесів у сфері мови, культури тощо використовує такі жанрові форми, як стаття та промова.

Найбільш широко представленим є жанр статті, що має соціально-політичний характер. Озвучити позицію письменника-публіциста, донести до широкої аудиторії його публіцистичне слово допомагають різні за тематикою й проблематикою статті, уміщені на шпальтах газет і журналів. У них письменник-публіцист здебільшого порушує важливі для життя держави питання з їх теоретичним осмисленням і оцінкою.

Звертається В. Винниченко при цьому до такого її різновиду, як проблемна стаття, що характеризується чіткою системою аргументації (конкретні факти, яскраві приклади), точністю наведених даних, послідовністю викладу думок. Публіцистична стаття, звернена до широкого кола гро-

мадськості, збуджує думку, змушує розмірковувати над реаліями життя, не залишаючи їх без суспільного аналізу. У такій статті виразно простежується особистість автора, його позиція, що в той же час не применшує об'єктивності публікації й значущості порушеної в ній проблеми.

Як жанр, що характеризується впливом на масового адресата, публіцистичні промови письменників вирізняються високим громадянським пафосом, індивідуальним стилем риторів, використанням емоційно-оцінної лексики, тропів і риторичних фігур.

Отже, усі жанрові форми в публіцистичному доробку В. Винниченка об'єднують наявність чіткої авторської позиції, високий громадянський пафос, масштабність мислення, майстерне володіння словом і вмиле вплетення в канву тексту засобів підвищення комунікативної спрямованості твору.

Література

1. Валько И. Публицистика и развитие социалистического образа жизни / И.В. Валько. – К. : Вища школа, 1980. – 142 с.
2. Галич В.М. Олесь Гончар – журналіст, публіцист, редактор : еволюція творчої майстерності : монографія / В.М. Галич. – К. : Наук. думка, 2004. – 816 с.
3. Галич О. Теорія літератури / О. Галич, В. Назарець, Є. Васильєв / за наук. ред. О. Галича. – К. : Либідь, 2001. – 488 с.
4. Григораш Д. Журналістика у термінах і виразах / Д.С. Григораш. – Львів : Вища школа, 1974. – 296 с.
5. Грищенко О. Основи теорії журналістської діяльності / О. Грищенко, Г. Кривошеєв, В. Шкляр. – К. : Міжнар. Інститут лінгвістики і права, 2000. – 205 с.
6. Здоровега В. Теорія і методика журналістської творчості : підруч. / В.Й. Здоровега. – Львів : ПАІС, 2004. – 268 с.
7. Кройчик Л. Система журналистских жанров / Л. Кройчик // Основы творческой деятельности журналиста : учеб. для студ. вузов по спец. „Журналистика” / ред.-сост. С.Г. Корконосенко. – СПб. : Знание, СПбИВЭСЭП, 2000. – С. 125-167.
8. Лазебник Ю. Проблеми літературної майстерності в журналістиці / Ю.А. Лазебник. – К. : Держполітвидав України, 1963. – 266 с.
9. Мисонжников Б. Жанры журналистики : предмет и форма творческой рефлексии / Б.Я. Мисонжников // Жанры в журналистском творчестве : материалы науч.-практ. сем. [„Современная периодическая печать в контексте коммуникативных процессов”], (19 марта 2003 г., Санкт-Петербург.) / отв. ред. Б. Мисонжников. – СПб. : С.-Петербург. гос. ун-т, 2004. – С. 3-5.
10. Основы творческой деятельности журналиста : Учебник для студ. вузов по спец. „Журналистика” / Ред.-сост. с. Г. Корконосенко. – СПб. : Знание, 2000. – 272 с.
11. Подолян М. Публіцистика як система жанрів / М. Подолян. – К. : Київський ун-т, Інститут журналістики, Центр вільної преси, 1998. – 48 с.
12. Прилюк Д. Теорія і практика журналістської творчості : проблеми майстерності / Д.М. Прилюк. – К. : Вища школа, 1983. – 280 с.
13. Різун В. Нарис з історії та теорії українського журналістикознавства : монографія / В.В. Різун, Т.А. Трачук. – К. : Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, 2005. – 232 с.
14. Різун В. Літературне редагування / В.В. Різун. – К. : Либідь, 1996. – 234 с.
15. Різун В. Основи журналістики у відповідях та заувагах / В.В. Різун. – К., 2004. – 80 с.
16. Тепляшина А. К вопросу типологии жанров массовой прессы / А.Н. Тепляшина // Жанры в журналистском творчестве : материалы науч.-практ. сем. [„Современная периодическая печать в контексте коммуникативных процессов”], (19 марта 2003 г., Санкт-Петербург.) / отв. ред. Б. Мисонжников. – СПб. : С.-Петербург. гос. ун-т, 2004. – С. 16-28.
17. Тертычный А. Жанры периодической печати : учеб. пособ. / А.А. Тертычный. – М. : Аспект Пресс, 2000. – 312 с.

Сніжко Ольга

Жанровая система публицистических текстов

Аннотация. Статья посвящена определению места публицистики в парадигме журналистских жанров и выяснению ее жанровой типологии. Очерчено взгляды ученых относительно классификации жанров.

Ключевые слова: публицистический текст, жанр, жанровая система, публицистика.

Snizhko Olqa

Genre system of journalistic texts

Summary. The article is devoted a location publicism in the paradigm of journalistic genres and finding out of it genre tipologii. Outlined looks of research workers in relation to classification of genres.

Key words: publicism text, genre, genre system, publicism.

Сніжко Ольга – аспірантка Державного закладу «Луганський національний університет ім. Т.Шевченка».